

7 Ekim 2023 sonrası İsrail işgalinin Gazze sağlık sistemine etkilerinin biyoetik ve uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi

Assessment of the effects of the Israeli occupation on the Gaza health system after October 7, 2023 in terms of bioethics and international law

Öz

Amaç: Gazze'de 7 Ekim 2023'te başlayan işgal sonrasında sağlık alanında hak ihlalleri ve etik problemler gündeme gelmiştir. Çalışmamızın amacı Gazze'deki İsrail işgalinin bölgenin sağlık sistemi ve sağlık hizmeti sunumu üzerindeki etkilerini belirlemek ve bunların biyoetik ve uluslararası hukuk çerçevesinde analizini yapmaktır.

Yöntemler: Çalışmamızda Dünya Sağlık Örgütü'nün işgal altındaki Filistin topraklarındaki (oPt) silahlı çatışmalara ilişkin Halk Sağlığı Durum Analizi (PHSA), Dünya Sağlık Örgütü'nün Gazze Acil Durum Raporları, Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA)'nin Bildirilen Etki Anlık Görüntü Raporu, Dünya Sağlık Örgütü ve Health Cluster'in gösterge paneli "Unified Health Dashboard Version 2.0" incelenerek 7 Ekim 2023'ten günümüze Gazze'de sağlık hizmeti sunumundaki etik ve hukuki ihlaller tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bulgular: Gazze'de sağlık hizmetlerine yönelik 504 saldırı gerçekleştirilmiş ve 756 kişi öldürülmüştür. Gazze'de bulunan 36 hastanenin 17 tanesi kısmi olarak işlevini sürdürebilmektedir (%47). Toplam sayısı 132 olan birinci basamak sağlık merkezinin 47 tanesi kısmen işlevini sürdürebilmektedir (%36). Gazze'deki birinci basamak sağlık merkezlerinde ve hastanelerde ihtiyaç duyulan temel ilaçların %70'i eksiktir. Sağlık tesislerine yapılan saldırılar nedeniyle 880 sağlık çalışanı hayatını kaybetmiştir. Toplam 14.000 hastanın tıbbi tahliyeye ihtiyaç duyduğu tahmin edilmektedir.

Sonuç: 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan işgal, Gazze'deki sağlık hizmeti sunumunu daha da kötüleştirmiştir. İşgal sırasında biyoetiğin temel prensipleri ihlal edilmiştir. İsrail tarafından uluslararası sözleşmeler dikkate alınmadan siviller, hastaneler, ambulanslar, hastalar, sağlık çalışanları, kadınlar, çocuklar hedef alınmıştır. Gazze'deki bu insan hakları ihlalleri, dünya genelinde ayırım gözetmeksizin insan onurunu korumak için tesis edilmiş tüm anlaşma ve sözleşmelerin tekrar sorgulanmasını ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesini gündeme getirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Biyoetik; Gazze şeridi; insan hakları ihlalleri; sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik

Abstract

Aim: The occupation that began after the conflict in Gaza on October 7, 2023, has raised concerns about human rights violations and ethical issues in the healthcare sector. The goal of our study is to determine the impact of the Israeli occupation on the region's healthcare system and the delivery of health services, as well as to analyze these effects within the context of bioethics and international law.

Methods: In our study, ethical and legal violations in the provision of healthcare in Gaza from October 7, 2023, to the present were identified by examining the World Health Organization's Public Health Situation Analysis (PHSA) on hostilities in the occupied Palestinian territories (oPt), the World Health Organization's Gaza Emergency Situation Reports, the United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) Reported Impact Snapshot, and the "Unified Health Dashboard Version 2.0" from World Health Organization and the Health Cluster.

Results: There have been 504 attacks on healthcare services in Gaza, resulting in 756 deaths. Only 17 of the 36 hospitals (47%) and 47 of the 132 primary healthcare centers (36%) are partially operational. Additionally, 70% of essential medications are unavailable. The attacks have led to the deaths of 880 healthcare workers, and around 14,000 patients are estimated to need medical evacuation.

Conclusion: The occupation that began on October 7, 2023, has worsened the already strained healthcare services in Gaza, violating fundamental bioethical principles. Civilians, hospitals, ambulances, and healthcare workers have been targeted by Israel, undermining trust in international law. This ongoing human rights abuses highlights the urgent need for a global re-evaluation of agreements designed to protect human dignity and improve enforcement mechanisms.

Keywords: Bioethics; Gaza strip; human rights abuses; health services accessibility

Perihan Demir¹, İsmail Uzar¹, İbrahim Topçu²

¹ Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

² Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Bölümü, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

Geliş/Received : 28.10.2024

Kabul/Accepted: 01.12.2024

DOI: 10.21673/anadoluklin.1575156

Yazışma yazarı/Corresponding author

Perihan Demir
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, İstanbul, Türkiye.
E-posta: drperihandemir@gmail.com

ORCID

Perihan Demir: 0000-0002-0490-8353
İsmail Uzar: 0000-0002-5706-297X
İbrahim Topçu: 0000-0001-7685-8597

GİRİŞ

Kelime anlamı “canlı etiği” olan biyoetik; tıp, sağlık ve biyoloji alanındaki tutum ve yaklaşımların ahlaki, sosyal ve hukuki perspektiflerden multidisipliner bir biçimde değerlendirilmesini ifade etmektedir (1,2). Biyoetik bilim ve ahlak arasında bir köprü kurarak, tüm canlıların haklarının gözetilmesi ve insan onurunun korunması amacını güder. Teknolojinin hızla gelişmesi ve buna bağlı olarak daha önce karşılaşılmamış durumların geçmişi göre daha fazla meydana gelmesiyle biyoetiğin önemi her geçen gün artmaya devam etmektedir (2).

Biyoetiğin dört temel prensibi vardır. Bunlar; özerkliğe saygı, zarar vermeme, yarar sağlama ve adalet ilkeleridir. Biyoetik bu dört temel prensip ile insanlığın refahının ve bireylerin haklarının sağlanacağı etik bir çerçeve sunar. Ayrıca sağlık hizmetlerinin daha adil ve etik bir şekilde sunulmasını da hedefler. Bu prensiplerden özerkliğe saygı ilkesi kişilerin kendi başına, özgür iradesiyle, kendi hayatı hakkında karar verebilme ve seçim yapabilme hakkı olduğunu bilmeyi ve buna uygun olarak davranmayı gerektirir. Zarar vermeme ilkesi gereği kişilere zarar vermekten kaçınılması ve yarar sağlama ilkesi gereği kişilere olabilecek en yüksek yararın sağlanması gerekir. Diğer bir prensip olan adalet ilkesi sınırlı olan kaynakların nasıl ve kime dağıtılacağını hakkaniyetli bir şekilde belirlemeye çalışmaktadır (3). Böylece dünyadaki tüm insanların tarafsız, eşit ve adil bir şekilde temel sağlık hizmetlerinden yararlanması ve sağlık hakkının korunması hedeflenmektedir (2,3).

Sağlık hizmetine erişimdeki engelleri kaldırmak ve eşitsizlikleri azaltmak için uluslararası alanda birtakım düzenlemeler yapılmıştır (4). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 22 Temmuz 1946 tarihinde toplanarak DSÖ Anayasası'nı oluşturmuştur. Bu düzenlemeyle sağlığın beden, ruhen ve sosyal olarak tam bir iyilik hali olduğu ve herhangi bir ayırım gözetilmeksizin tüm insanların mümkün olan en yüksek derecede sağlık düzeyine ulaşma hakları olduğu belirtilmiştir. Ayrıca tüm milletlerin mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşması için gerekli önlemlerin alınmasının da DSÖ'nün görevlerinden birisi olduğu ifade edilmiştir (4,5). 1948 yılında ilan edilen Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde (UDHR), tüm insanların kendilerinin ve ailelerinin sağlık hakkına sahip olduğu ve bunun sağlanması için de beslenme, giyim, konut,

tıbbi bakıma erişme hakları olduğu ifade edilmiştir. Bu beyanname insan, hak ve onurunun korunması ve hiç kimseye din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı yapılmaması açısından oldukça önemlidir (6). 1949 yılında Uluslararası İnsancıl Hukuk'un temeli olan ve dört sözleşmeden oluşan Cenevre Sözleşmeleri kabul edilmiştir. Bu sözleşmeler savaş sırasında sağlık hizmetlerine erişimin sürmesini, sağlık tesislerinin, personellerinin, yaralıların ve sivillerin korunmasını esas almıştır (7). Ayrıca bu sözleşmeye göre Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) vb. tarafsız kuruluşlar savaş sırasında sivillere, yaralılara, hastalara ve savaş esirlerine hizmet verebilmektedir (8,9). 1966 yılında BM tarafından Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICESCR) kabul edilmiştir. Bu sözleşmede insanlık ailesinin her üyesinde bulunan onuru ve hakları tanınmanın tüm dünyadaki adalet, özgürlük ve barışın temelini tesis ettiği ifade edilmiştir. Sözleşmenin 12. maddesinde ise herkesin her koşulda sağlık hakkı güvence altına alınmış ve tüm insanların ayırım yapılmaksızın en yüksek standartta sağlık hizmetine erişebilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sözleşmeye göre sözleşmeye taraf devletlerce sağlık hizmetinin sunulması için koşulların oluşturulması ve önlemlerin de alınması gerekmektedir (10).

Bu sözleşmeler küresel olarak sağlık hakkını güvence altına almakta ve tüm insanların adaletli bir şekilde sağlık hizmetlerine erişmesini hedeflemektedir. Ayrıca sağlık hizmetine erişimdeki engelleri kaldırmak için önlemler alma görevi bulunmaktadır (4).

Dünya Tabipler Birliği (DTB)'nin 1949'da kabul ettiği ve 2022'de güncellenen Uluslararası Tıp Etiği Kodu'nda ise hekimlerin insan onuruna saygı göstererek ve hastaların sağlık ve refah düzeyini en iyi şekilde sağlayarak mesleki görevlerini yapmaları gerektiği ifade edilmiştir (11). DTB'nin 1956'da onayladığı ve 2023'te revize ettiği “Silahlı Çatışmalarda ve Diğer Şiddet Durumlarında Tıbbi Personelin Korunması ve Bütünlüğüne Dair Dünya Tabipler Birliği Bildirgesi”nde sağlık hakkının ve temel sağlık hizmetlerine erişimin her koşulda korunması gereken bir temel insan hakkı olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca bildirmede kriz durumları ile barış durumları arasında etik ilkeler arasında bir fark olmadığı ifade edilmiştir. Bildirgeye göre uluslararası antlaşmaların savaş durumlarında sağlık tesisleri ve sağlık personellerini koruma altına alması gerekmektedir (12).

Ancak Gazze’de 7 Ekim 2023’te başlayan işgal sonrasında birçok alanda olduğu gibi sağlık alanında da hak ihlalleri ve etik problemler sıklıkla gündeme gelmiştir. İşgalden özellikle Gazze’nin sağlık sistemi ve sağlık hizmeti sunumu olumsuz olarak etkilenmiştir. Ayrıca bireylerin sağlık hakkını korumaya yönelik oluşturulan uluslararası sözleşmeler, savaş esnasında sağlık tesislerinin ve sağlık çalışanlarının dokunulmazlığını sağlaması gereken uluslararası anlaşmalar işlev görememiş ve sorunları çözmede yetersiz kalmışlardır. Çalışmamızın amacı Gazze’de 7 Ekim 2023’te başlayan işgalin sağlık sistemi ve sağlık hizmeti sunumu üzerindeki etkilerini belirlemek ve bu etkileri biyoetik ve uluslararası hukuk çerçevesinde analiz etmektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmamızda DSÖ’nün işgal altındaki Filistin topraklarındaki (Occupied Palestinian Territories (oPt)) silahlı çatışmalara ilişkin Halk Sağlığı Durum Analizleri (PHSA), DSÖ’nün Acil Durum Raporları (13), BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA)’nin Bildirilen Etki Anlık Görüntü Raporları kapsamlı olarak incelenmiştir. En güncelleri olan DSÖ’nün 23 Eylül 2024 tarihli İşgal Altındaki Filistin Topraklarındaki (oPt) Silahlı Çatışmalara İlişkin Halk Sağlığı Durum Analizi (PHSA) (14), DSÖ’nün Gazze Acil Durum Raporları’nın 25 Eylül 2024 tarihli 46. Sayısı (15), BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA)’nin 22 Ekim 2024 tarihli Bildirilen Etki Anlık Görüntü Raporu (16) esas alınarak 7 Ekim 2023’ten günümüze Gazze’de sağlık hizmeti sunumundaki etik ihlaller tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmamızda DSÖ’nün desteklemekte olduğu oPt Health Cluster’ın sürekli güncellenen gösterge paneli “Unified Health Dashboard Version 2.0” (17) üzerinden de en güncel bilgilere erişim sağlanmıştır. Elde edilen veriler araştırma konusuna uygun bir şekilde sistematik olarak incelenmiş ve analiz edilmiştir. Çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

BULGULAR

İsrail işgalinin Gazze’deki sağlık hizmeti sunumuna etki ve sonuçları

7 Ekim 2023 tarihinden bu yana işgalci güçler tarafından uygulanan insan hakları ihlalleri, Gazze’de zaten

yıllardır süren abluka sonucu yetersiz kalan sağlık hizmeti sunumunu her geçen gün daha da kötüleştirmektedir. Resmi verilere göre insan hakları ihlallerine bağlı olarak 7 Ekim 2023 ve 22 Ekim 2024 tarihleri arasında 13.319’u çocuk olan 42.718 ölü, 100.282 yaralı ve henüz enkazın altından çıkarılmamış 10.000’den fazla ceset bulunması Gazze’de yaşanan insanlık felaketini ve taşınması neredeyse imkansız olan sağlık hizmeti yükünü gözler önüne sermektedir (16,17). Dünya genelinde temel insan haklarını tesis etmek iddiasıyla kurulmuş olan DSÖ, BM vb. uluslararası örgütlerin Gazze halkının yaşama, sağlıklı su ve gıdaya erişim, sağlık hizmetlerini adil bir şekilde alma vb. yaşamsal haklarını ayakta tutmayı başaramadığı görülmektedir.

1-Sağlık tesislerinin hedef alınması

DSÖ ve Health Cluster’ın son güncel verileri olan 31 Ağustos 2024 tarihli verilere göre Gazze Şeridi’nde sağlık hizmetlerine yönelik toplamda 504 saldırı gerçekleşmiştir. Bu saldırılardan 439 tanesi sağlık kuruluşlarına yöneliktir. Sağlık kuruluşlarına yönelik saldırılarda 756 sivil hayatını kaybederken, 981 sivil de yaralanmıştır. Bu saldırılarda 114 adet ambulans da hedef alınmıştır. Bunun yanı sıra, işgalci güçler tarafından yaklaşık 216 sağlık çalışanı ve 57 hasta tutuklanmıştır (17). Gazze’de bulunan tüm hastaneler bu saldırılardan etkilenmiş ve tam anlamıyla işlevini sürdürebilen hiçbir hastane kalmamıştır. Gazze’de bulunan 36 hastaneden 19’u hizmet dışı kalmıştır ve geriye kalan 17 hastane de kısmen hizmet verebilmektedir (15,16). İşlevini sürdürmeye çalışan hastaneler ise acil sağlık hizmet kapasitesini aşmışlar ve diğer departmanlarda hizmet verememektedirler. Sağlık hizmeti sunumu çoğunlukla uluslararası kuruluşlar tarafından oluşturulan sağlık noktaları ve mobil ekipler tarafından sağlanabilmektedir. Toplam sayısı 132 olan birinci basamak sağlık merkezinin 47 tanesi kısmen işlevini sürdürebilmektedir (%36) (16). Toplam sayısı 27 olan Birleşmiş Milletler Yakın Doğu’daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) Sağlık Merkezlerinin ise 10 tanesi faaliyetini sürdürebilmektedir (%37) (14). Bu durum ise kronik rahatsızlığı olan hastaların ve komplike vakaların ileri tetkik ve tedavi hizmeti almalarını olanaksız kılmaktadır (17). Ayrıca sağlık sistemi için hayati öneme sahip olan yakıtın

Gazze'ye girişinin engellenmesinden dolayı sağlık hizmetleri aksamaktadır ve hastanelerin, birinci basamak sağlık merkezlerinin ve ambulans hizmetlerinin işleyişi olumsuz etkilenmektedir (18).

2-Tıbbi kaynakların yetersizliği

23 Eylül tarihli Halk Sağlığı Durum Analizi Raporu'na göre Gazze'deki birinci basamak sağlık merkezlerinde ve hastanelerde ihtiyaç duyulan temel ilaçların %70'i eksiktir. Sağlık Bakanlığı stoklarında zaten yetersiz düzeyde olan sağlık malzemelerinin %83'ünün de tükenmiş olduğunu açıklamıştır (14). Bu yılın Ocak ayında yayınlanan DSÖ'nün Acil Durum Raporu'na göre, hastanelerde anestezi madde, antibiyotik, intravenöz sıvılar, ağrı kesiciler, insülin ve kan ürünleri gibi temel ilaç kıtlığı yaşanmaktadır. Ayrıca görüntüleme cihazları, yaşamsal fonksiyonları takip eden monitörler, ventilatörler, küvez ve laboratuvar analiz cihazları gibi elektrikle bağlı çalışan temel ekipmanların bir kısmı çalışır durumda olsalar bile işlevlerini elektrik kesintisi nedeniyle yerine getirememektedirler (19). Bunun sonucunda kalp ameliyatları gibi hayati sağlık hizmetleri askıya alınmıştır. Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) yaptıkları açıklamada Gazze'ye Nisan ayından bu yana tıbbi malzeme getiremediklerini ifade etmiştir. Çatışmaların etkisi, 7 Mayıs 2024'te Refah Sınır Kapısı'nın kapatılması ve bürokratik baskılar nedeniyle Gazze'ye tıbbi malzeme, ilaç ve cihazların girişi engellenmiştir (14).

3-Sağlık çalışanlarına yönelik eylemler

23 Eylül tarihli Halk Sağlığı Durum Analizi Raporu'na göre, 7 Ekim 2024'ten bugüne kadar sağlık tesislerine yapılan saldırılar nedeniyle 880 sağlık çalışanı hayatını kaybetmiştir. Bu rakam 2021 ve 2022 yıllarında tüm dünya genelinde çatışmalarda öldürülen sağlık çalışanı sayısından daha fazladır. Gazze'deki 25.000 sağlık çalışanı yerinden edilmiştir ve bu sebeple görevlerini yerine getirememektedirler. 7 Ekim tarihinden bu yana 310'dan fazla Filistinli sağlık çalışanı İsrail tarafından gözaltına alınmıştır. Bu sağlık çalışanları yiyecek ve sudan mahrum bırakılmış, tecavüz tehditlerine ve aşağılayıcı muamelelere maruz bırakılmıştır. Çatışmaların sürekli devam etmesi, sağlık tesislerinin ve sağlık çalışanlarının korunmaması, tıbbi kaynakların yetersizliği vb. nedenlerle sağlık çalışanları uzun süren mesailer yapmakta, hastalara ihtiyacı olan tedaviyi verememek-

te, anestezi ameliyatları yapılmaktadır. Bunların sonucunda bölgede hizmet veren sağlık çalışanlarında görülen tükenmişlik, anksiyete, uykusuzluk, suçluluk ve depresyon artmıştır (14).

4-Tıbbi yardımın engellenmesi veya geciktirilmesi

Gazze'de kısmi olarak hizmet verebilen hastanelere, İsrail tarafından hastanelerin hedef alınması sebebiyle oluşan güvensizlik ve savaş sırasında oluşan yollardaki hasar nedeniyle hastaların erişebilmesi zorlaşmıştır.

25 Eylül DSÖ raporuna göre, 7 Mayıs 2024 tarihinde İsrail işgal güçleri tarafından Refah Sınır Kapısı'nın kapatılmasının ardından Gazze dışına hasta tahliyesi sınırlı kalmıştır (14). 7 Ekim 2023'ten 25 Eylül 2024 tarihine kadar tıbbi tahliyesi talep edilen 14.510 hastanın 5.130'u (%35) tahliye edilmiştir. Bunlardan sadece 219'u 7 Mayıs 2024'te Refah Sınır Kapısı'nın kapatılmasından sonra tahliye edilebilmiştir (15). Health Cluster'ın 30 Eylül 2024 tarihli verilerine göre ise Gazze'de tıbbi tahliye talebinde bulunan 15.600 kritik hastadan yalnızca 6.075'inin talebi onaylanmıştır (%39). 30 Eylül 2024 itibarıyla toplam 14.000 hastanın tıbbi tahliyeye ihtiyaç duyduğu tahmin edilmektedir. Bu hastalar acil ihtiyacı olan sağlık hizmetine erişememiştir. Çatışmalarda yaralanan siviller, kanser hastaları, diyaliz hastaları ve hastanelerde yatan kritik durumda olan hastaların tahliye oranı ise %40'ın altındadır (17).

5-İnsani yardımın engellenmesi

Devam eden çatışmalar nedeniyle insani yardım çalışanları da tehlike altındadır. Gazze'de 7 Ekim tarihinden bugüne kadar en az 318 insani yardım çalışanı öldürülmüştür. Bunların 231 tanesi UNRWA çalışanıdır (16). 2024 yılında 16 olayda BM araçları saldırıya uğramıştır. Filistin Kızılay Derneği (PRCS), yaralılara ve hastalara erişimlerinin engellendiğini, PRCS ambulanslarına ateş açılarak hedef alındığını, sağlık çalışanlarının görev başındayken öldürüldüklerini ifade etmiştir. Refah Sınır Kapısı'nın kapatılmasının ardından Nisan 2024'e kıyasla insani yardımda %56'lık bir azalma olmuştur (14).

Gazze'de işgal güçlerinin mecbur etmesi nedeniyle insanların sürekli yer değiştirmek zorunda kalmaları yardım dağıtımlarını aksatmakta, kişilere yardım

ulaşamamasına neden olmaktadır. Ağustos ayında 1 milyondan fazla kişiye gıda yardımı yapılamamıştır. Kış yaklaştıkça yardımın daha da zorlaşacağı tahmin edilmektedir (14).

Gazze ve Batı Şeria'da insani sağlık müdahalesinin yapılabilmesi için gerekli güncel finansman tutarı 510 milyon dolardır. Ocak-Aralık 2024 döneminde en kritik ihtiyaçların karşılanması için gereken 3,42 milyar doların yaklaşık 1,60 milyar doları ödenmiştir (%48). En çok kadınlar, çocuklar, hastalar, yaralılar ve engelliler yardımdan mahrum kalmaktadırlar (14).

6-Halk sağlığı ve koruyucu hekimliğin çökmesi

Gazze'de 1,9 milyondan fazla kişi yerinden edilmiştir. Bu kişilerden 1,7 milyonu 48 kilometrekarelik bir alana hapsedilmiştir ve bu alanda kilometrekare başına 35.416 kişi düşmektedir. Gazze Şeridi'nin %88'i tahliyeye zorlanmaktadır. Gazze'de binaların %59'u İsrail bombardımanları nedeniyle ciddi olarak hasar görmüş veya yıkılmıştır (14).

Son sekiz ay içinde Gazze'de çatışma kaynaklı faaliyetler nedeniyle su ve sanitasyon tesislerinin ve altyapısının yaklaşık %67'sinin tahrip olduğu veya hasar gördüğü tahmin edilmektedir(20). Gazze'de hanelerin %49'undan fazlası sağlıklı su içmekte ve %70'inden fazlası su eksikliği nedeniyle duş alamamaktadır. Şampuan, çamaşır ve bulaşık deterjanı artık piyasada bulunamamaktadır. Yetersiz su, sanitasyon ve hijyen (WASH) olanaklarına sınırlı erişim, tekrarlanan yerinden edilmeler, aşırı kalabalıkla birleştiğinde, ishal, kolera ve hepatit A gibi bulaşıcı hastalıklar hızla artmaktadır. 25 yıl sonra ilk defa, Gazze'de Deir el-Balah bölgesinde 10 aylık aşısız bir çocuğun çocuk felcine yakalandığı ortaya çıkmıştır. 30 Haziran itibarıyla 103.385 uyuz ve bit vakası, 65.368 deri döküntüsü vakası tespit edilmiştir (14,21).

7-Kadın sağlığının korunamaması

İşgalin başından itibaren her gün ortalama 37 anne öldürülmüş, bir milyondan fazla kadın ve çocuk yerinden edilmiş, mahremiyetten yoksun ve sağlıklı ortamlarda yaşamak zorunda kalmışlardır (14).

Üreme çağındaki 500.000'den fazla genç kız ve kadın, doğum öncesi bakım, doğum sonrası bakım, aile planlaması ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların

yönetimi gibi temel hizmetlere erişimden yoksundur. Genç kız ve kadınlar adet hijyeni ürünleri ve sağlık ürünlerine ihtiyaç duymaktadır (14,15).

Gazze'de doğum hizmetleri uygun altyapıya sahip 16 hastanenin 8'inde verilmektedir. Gazze'de savaş boyunca birçok kadın doğum öncesi hizmet alamamış, doğum sırasında ise anestezi, hijyenik olmayan ve onur kırıcı koşullarda doğum yapmışlardır. Yaklaşık 155.000 kadının bu zorluklarla karşılaştığı tahmin edilmektedir (14).

8-Çocuk sağlığının korunamaması

Gazze'de savaş boyunca yaklaşık 50.000 bebek dünyaya gelmiştir. Doktorlar erken doğumun ve düşük doğum ağırlıklı bebeklerin arttığını bildirmişlerdir. Anneler yaşanan stres, beslenme yetersizliği ve su kıtlığından dolayı bebeklerini emzirememektedirler. Annelerinin sütü olmadığı için biberon yardımıyla beslenmeye çalışılan çocuklar ise hijyen yetersizliği ve sağlıklı içme suları nedeniyle risk altındadırlar (14).

Haziran 2024 itibarıyla Gazze'de yaklaşık 21.000 çocuk kayıptır. 17.000'den fazla çocuk yetim kalmış veya ailelerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Ebeveynlerin %85'i çocuklarının bir gün boyunca yemek yiyemediğini bildirmiştir. Yenidoğanlarda ve çocuklarda beslenme yetersizliği bilişsel sorunlara, gelişim geriliğine ve başka rahatsızlıklara neden olabilmektedir. Gazze'de 5 yaş altı çocukların %35'i tam gelişim potansiyelini karşılayamama riskiyle karşı karşıyadır. Ayrıca 7 Ekim'den bu yana binden fazla çocuğun bir ya da iki bacağı kesilmiştir. Çocuklara yönelik bu ameliyatların çoğu anestezi olmadan gerçekleşmiştir. Artık Gazze'de protez hizmetleri sunulamamaktadır (14).

9-Kronik hastalık tedavilerinin yapılamaması

Gazze'de Haziran 2024 itibarıyla 650.000'den fazla hipertansiyon hastası ve Ağustos 2024 itibarıyla 45.000 kardiyovasküler rahatsızlıklara sahip hasta, 60.000 diyabet hastası, 250'si kritik durumda olan 10.200 kanser hastası bulunmaktadır. Bu hastalar ilaçlarına erişemekte ve sağlık hizmetlerinden yoksun kalmaktadırlar (14).

DSÖ'nün 20 Ağustos 2024 tarihli raporuna göre, savaş öncesinde Gazze Şeridi genelinde hizmet veren 182 hemodiyaliz makinesinin şu anda sadece 60 ta-

nesi kullanılabilir durumdadır ve 1500'den fazla kişi hemodiyalize ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, hastalara sağlanan hizmetler haftada üç kez, üç ila dört saat süren diyaliz seansları iken, haftada iki kez, iki saatlik seanslara düşürülmüştür. Bu durum, hastaların yaşam kalitesini ciddi şekilde olumsuz etkilemekte ve ölümcül sonuçlara yol açabilmektedir (21).

10-Rehabilitasyon hizmetlerinin yetersizliği

Gazze'deki tek uzuv rekonstrüksiyonu ve rehabilitasyon merkezi olan Nasser Tıp Kompleksinde bulunan ve DSÖ tarafından desteklenen merkez, malzeme ve personel eksikliği nedeniyle Aralık 2023'ten beri işlevsiz durumdadır. Ayrıca merkez, Şubat 2024'te gerçekleştirilen bir baskında hasar görmüştür. DSÖ 12 Eylül 2024 tarihinde yaptığı açıklamada, İsrail'in saldırısı başladığından bu yana Gazze'de yaralananların yaklaşık dörtte biri olan 22.500'den fazla kişinin yaşamalarını değiştiren ciddi yaralanmalar yaşadıklarını ve yıllarca rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyacaklarını ifade etmiştir. DSÖ, mevcut rehabilitasyon hizmetlerinin büyük ölçüde aksadığını ve artan ihtiyaçları karşılamada yetersiz olduğunu belirtmiştir. Önceki hizmetler yeniden sağlansa bile, komplikasyonları önlemek ve hayatta kalanların en iyi şekilde iyileşmesini sağlamak için rehabilitasyon çabalarının büyük ölçüde artırılması gerektiğini vurgulamıştır (18,22).

11-Psikolojik ve sosyal destek yetersizliği

Gazze'de başlangıçta altı tane olan Sağlık Bakanlığına (MoH) bağlı Toplum Ruh Sağlığı Merkezlerinden yalnızca biri, asgari kapasiteyle çalışmaya devam etmektedir. Mevcut tek Psikiyatri Hastanesi ise Kasım 2023'te yaşanan İsrail'in bir saldırısı sonrası hizmet dışı kalmıştır. İlaç eksiklikleri, devam eden çatışmalar, tekrar eden yer değiştirmeler ve uygun barınak eksikliği, özellikle önceden var olan ruh sağlığı sorunları olan hassas nüfusun ruh sağlığını daha da olumsuz etkilemektedir (21).

Gazze'de yaklaşık 1,2 milyon çocuk psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadır. Kadınların yaklaşık %75'i kendilerini depresyonda hissettiklerini ifade etmişlerdir. Erkekler ailelerini koruyamadığı için psikolojik sıkıntılar çekmektedir. Yaşlılar ve engelliler temel sağlık hizmetlerine, ilaçlarına ve cihazlarına erişemedikleri için ruh sağlığı sorunları yaşamaktadır (14).

TARTIŞMA

Gazze'de 7 Ekim 2023'te başlayan işgal sonrası zaten on yıldır süren abluka sonucu yetersiz durumda olan sağlık sistemi ve sağlık hizmeti sunumu daha da kötüleşmiştir. Bu durum uluslararası hukuku ve biyoetik değerleri her yönüyle ihlal etmiştir. Her koşulda korunması gereken ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan yaşama hakkı ve sağlık hizmetlerine erişim hakkı Gazze'de İsrail tarafından bilinçli olarak yok edilmiştir.

DSÖ Anayasası 1. maddesinde belirtilen tüm milletlerin en yüksek sağlık düzeyine ulaşması amacı DSÖ tarafından gerçekleştirilememiştir. Ayrıca DSÖ Anayasası'nın 2. maddesinde bu amaca ulaşılması için DSÖ'nün tüm önlemleri alması gerektiği ifadesi yer almaktadır (5). Ancak DSÖ gerekli önlemleri alamamıştır. BM Tarafından ICESCR'nin 12. maddesinde de herkesin bedensel ve ruhsal olarak erişilebilir en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkı olduğu ifade edilmiştir (10). BM UDHR 1. maddesinde tüm insanların hakları, haysiyetleri ve hürriyetleri bakımından eşit bir şekilde doğduğundan ve 2. maddesinde ise hiçbir kişi hakkında din, dil, ırk, cinsiyet vb. ayırım yapılamayacağından bahsedilmiştir. UDHR'nin 25. maddesinde herkesin tıbbi bakım ve sağlık hizmetlerine erişerek sağlıklı bir hayata hakkı olduğu ayrıca hastalık, sakatlık gibi durumlarda güvende olma hakkı olduğundan bahsedilmiştir (6). Bu sözleşmelere göre yeryüzündeki her bir bireyin hiçbir ayırım yapılmaksızın sahip olması gereken sağlık hakkı ve sağlık hizmetine erişim hakkı Gazze'de sivil halk, hastalar, yaralılar için sağlanamamıştır.

İsrail ordusu Gazze işgali boyunca korunması gereken sağlık tesislerini, sağlık çalışanlarını ve ambulansları bilinçli olarak hedef almış, doğrudan sağlık hizmetleri sunumunu engellemiştir. Sağlık tesislerinin hedef alınması, güvensiz bir ortam oluşturarak halkı hastanelerden uzak tutmuş ve bunun sonucunda sivil sağlık hizmetlerine erişememiştir. Sağlık hizmetine erişimin engellenmesi adalet ilkesinin, sağlık hizmeti sunumunu engellenmesi ise yararlılık ilkesinin ihlali-ne sebep olmuştur. İsrail Gazze'ye, uluslararası yardım kuruluşları tarafından tıbbi malzeme getirilmesini engellemiştir. Bu durum kaynaklara erişimin engellenmesine sebep olarak adalet ilkesini ihlal etmiştir.

Sağlık hakkına erişim için Gazze dışına çıkmaya çalışan siviller ve nakledilmeye çalışılan hastaların ise yolu kesilmiş ve adeta ölüme terk edilmişlerdir. Bu durum hastaların hiçbir baskı altında kalmaksızın kendi özgür iradeleri ile sağlık hizmeti veren kurumları seçmelerini ve tedavi kararı almalarını engelleyerek tıp etiğinin temel prensiplerinden biri olan özerklik ilkesini askeri güç kullanarak ve cebren ihlal etmiştir.

Sağlık sisteminde oluşan kontrolsüz yıkım nedeniyle sağlık kuruluşları hasta bakımında yetersiz kalmış ve işlevsiz hale gelmiştir. Bu bombalamalarda sağlık tesislerinde çalışan sağlık çalışanları, hastanede tedavi gören hastalar ve hastaneye sığınmış siviller de hayatlarını kaybetmişlerdir. Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi 18. maddesinde geçen “Yaralı ve hasta kişilere, güçsüzlere ve doğum vakalarına bakım sağlamak üzere organize edilmiş sivil hastaneler, hiçbir koşulda saldırı hedefi olamaz; çatışmaya taraf olanlar tarafından her zaman saygı gösterilmeli ve korunmalıdır.” ifadesi, 20. maddesinde geçen “Sivil hastanelerin işleyişi ve yönetimiyle düzenli ve yalnızca bu amaçla ilgilenen kişiler, yaralı ve hasta sivilleri, güçsüzleri ve doğum vakalarını arama, taşıma ve bakımını üstlenen personel de dâhil olmak üzere, her zaman saygı görmeli ve korunmalıdır.” ifadesi ve 21. maddesinde geçen “Yaralı ve hasta sivilleri, güçsüzleri ve doğum vakalarını taşıyan kara üzerindeki araç konvoyları veya hastane trenleri ile denizde özel olarak tahsis edilmiş gemiler, her zaman saygı görmeli ve korunmalıdır.” ifadesi ihlal edilmiştir (7). İşgalci güçler sağlık kuruluşlarını kontrolsüz bir şekilde bombalayarak, hasta bakımıyla ilgilenen sağlık çalışanlarını ve ambulansları hedef alarak açıkça Cenevre Sözleşmesi’ne aykırı hareket etmişler ve uluslararası hukuka göre defaatle savaş suçu işlemişlerdir. Ayrıca tüm bu saldırılar Cenevre Sözleşmesi’nde imzası olan bir devlet tarafından gerçekleşmiştir. Kınık ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada da sağlık tesislerine ve sağlık çalışanlarına yönelik saldırılar detaylı olarak incelenmiş ve bu durumların yalnızca bir ihlal olmanın ötesine geçerek tıbbi tarafsızlığı da bozduğu sonucuna varılmıştır (23).

Savaş sırasında korunması gereken birçok sağlık çalışanı İsrail tarafından kötü muamelelere maruz bırakılmış, tutuklanmış ve hatta öldürülmüştür. İsrail bunları yaparak Silahlı Çatışmalarda ve Diğer Şiddet

Durumlarında Tıbbi Personelin Korunması ve Bütünlüğüne Dair DTB Bildirgesi’ni ihlal etmiştir (12). İsrail’in hastaneleri boşaltma çağrılarına karşılık sağlık personelleri üstün ahlak sergilemişler ve tüm zorluklara karşı ellerinden geldiğince hastalarının üstün yararını sağlamak adına hastanelerde göreve devam ederek kendi canlarını tehlikeye atmak zorunda kalmışlardır (24). Hekimler bu davranışları ile tıp etiğinin temel prensiplerini canları pahasına ayakta tutmaya çalışmışlardır.

DTB Uluslararası Tıp Etiği Kodu’nun 1. maddesine göre, “Hekim ayrıca hizmet verdiği toplulukların ve tüm toplumun, gelecekteki nesiller de dâhil olmak üzere, sağlık ve refahına katkıda bulunma sorumluluğuna sahiptir. Hekim, insan yaşamına ve onuruna, hastanın özerkliğine ve haklarına en yüksek saygıyı göstererek bakım sağlamalıdır.” (11). Gazzede sağlık sisteminin saldırılar sonrası işlevsiz hale gelmesi sonrası sağlık çalışanları insanlık dışı şartlarda çalışmaya mecbur edilmiştir, bu durum da hekimlerin 1. maddede geçen toplumlarının sağlık ve refahına katkı sağlama sorumluluklarına ket vurmuştur. Ayrıca 1. maddenin devamında geçen unsurların da hekimler tarafından bu şartlar altında gözetilmeleri olanaksız bir hal almıştır. İsrail tarafından oluşturulan yıkım, burada açıkça uluslararası mesleki etik kodların uygulanmasını imkansız hale getirerek, hastaların insanlık onuruna yaraşır bir sağlık hizmeti almalarına engel olmuştur.

DTB Uluslararası Tıp Etiği Kodu’nun 9. maddesine göre, “Hekim, diğer uygun bakım seçeneklerinin mevcut olup olmadığını yanı sıra kendi güvenliği ve yetkinliğini de göz önünde bulundurarak, tıbbi acil durumlarda yardım sağlamalıdır.” (11). Gerekli tıbbi malzemelere erişim eksikliği, hastanelerin bombalanması sonucunda işlevlerini kaybetmeleri, geride kalan hastanelerin ve sağlık merkezlerinin yakıt ve malzeme eksikliği gibi sebeplerle birçok hizmeti verememeleri, sağlık personellerinin dinlenmeden devamlı çalışmaya devam etmek zorunda kalmaları ve çalışma şartlarının sürekli tehlike altında olması, hekimlerin sağlık hizmeti sunarken uygun bakım ve tedavi seçenekleri bulmalarına engel olmuş ve güvenliklerini tehdit ederek, 9. maddede geçen etik kodların uygulanmasını olanaksız hale getirmiştir. Ayrıca hekimler, maruz kaldıkları bu çalışma şartlarından dolayı kendi sağlık ve refahlarını korumakta güçlük çekmişlerdir. Bu da

hastalarına en yüksek standartlarda bakım sağlama- larına engel olmuştur. Yine bu durum DTB Uluslar- arası Tıp Etiği Kodu'nun 28. maddesinde geçen "En yüksek standartlarda bakım sağlamak için hekimler, kendi sağlıklarına, refahlarına ve yeteneklerine dikkat etmelidir. Bu, güvenli bir şekilde pratik yapabilmeleri- ni sağlamak için uygun sağlık hizmeti almalarını da içermektedir." (11) kodunun uygulanmasını imkansız hale getirmiştir.

DTB Uluslararası Tıp Etiği Kodu'nun 11. maddesinde "Hekim, mesleki bilgi ve becerilerini sürdürmek ve geliştirmek için meslek hayatı boyunca sürekli öğrenmeye devam etmelidir." geçmektedir. Ancak uluslararası hukuk ve sözleşmeler ayaklar altına alınarak sağlık kuruluşlarının bombalanması, hayatını insan sağlığını korumaya ve geliştirmeye adanmış önemli sağlık profesyonellerinin öldürülmesi, önemli eğitim kurumlarının yok edilmesi ve temel altyapının (elektrik, internet vb.) tahrip edilmesi sonucu dış dünya ile iletişimin kısıtlanması, bahsedilen maddede geçen hekimlerin kendini geliştirme sorumluluğunu yerine getirememelerine sebep olmuştur. Hekimler, hastalarına sağlık bakımını en yüksek kalitede sunmaları için takip etmeleri gereken bilimsel gelişmeleri takip edememişlerdir.

DTB Uluslararası Tıp Etiği Kodu'nun 14. maddesine göre, "Hekim, hastanın sağlığı ve refahını ön planda tutmayı taahhüt etmeli ve hastanın en iyi çıkarlarına uygun bakım sunmalıdır. Bunu yaparken, hekimin hastaya gelebilecek zararı önlemeye veya en aza indirmeye çalışması ve hastaya sağlanacak beklenen yarar ile olası zarar arasında olumlu bir denge sağlamaya gayret etmesi gerekmektedir." (11). Gerekli ekip ve ekipman eksikliği yüzünden sağlık çalışanları hastalarına ihtiyaç duyulan yararı sağlamada zorluk yaşamış ve hastalarına zarar verebilecek işlemlere mecbur bırakılmışlardır. Anestezi kullanmadan amputasyon dâhil büyük cerrahi işlemleri yapmak zorunda kalmışlar (25), hastaların ağrılarını dindirmekte de zorluk çekmişlerdir. Dünyada gereksiz antibiyotik tüketiminin artmasıyla antibiyotik direnci 21. yy'de küresel bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmiştir (26). Ancak dünyada gereksiz yere tüketilen antibiyotik Gazze'de bulunamamış ve enfeksiyonlarla mücadele edilememiştir (27). Hijyen sağlanamayan ortamlarda yapılan ameliyatlardan sonrasında antibiyotik de bulunmama-

sıyla birlikte ameliyat sonrası enfeksiyonlar meydana gelmiştir. Buna benzer durumlar sağlık çalışanlarının temel sorumluluklarından olan tıp etiğinin temel ilkelerinden yarar sağlama ve zarar vermeme ilkelerini gözetmelerine engel olmuştur.

İsrail'in Gazze'de sağlık sistemini işlemez hale getirmesi sonucu uluslararası düzeyde kabul görmüş mesleki etik kodlar, hekimler tarafından uygulanamaz hale gelmiştir. Hekimler hastalarına en yüksek standartta bakım vermektan alıkonulmuş ve uluslararası tıp camiası Gazze'deki hastaların insanlık onurunu korumakta yetersiz kalmıştır.

Kadınlar doğum yaparken en hassas anlarında sağlık hizmetine erişememiş, insancıl olmayan koşullarda bebeklerini dünyaya getirmişlerdir (28). Bu durum kadınların mahremiyetine zarar vermiş ayrıca kadınlar, bir kadının hayatında yaşadığı en şiddetli ağrılardan sayılan doğum ağrısına karşı en basit ilaçlara bile erişememişlerdir (29). Sağlık kuruluşlarının ve birinci basamak sağlık hizmetlerinin saldırılardan dolayı işlevsiz hale gelmesi gebe hastaların doğum öncesi takiplerinin yetersiz olmasına neden olmuş, ilaç ve sağlık ürünlerinin yetersiz temini gerekli takviyelere ve tedavilere erişmelerine engel olmuştur. Bu durum sağlık hakkına erişim konusunda adalet ilkesini ve hastaların tedavi seçimlerine engel olarak özerklik ilkesini ihlal etmiştir.

Çatışmada tüm aile bireylerini kaybeden çocuk hastaların zaten savunmasız olan konumları daha da tehlike altına girmiştir. Hekimler hayatı tehdit edilecek operasyonlar dahil olmak üzere tedavi kararları hakkında kimsesiz çocuk hastaların yasal vasileri hayatta olmadığı için onam alamamış ve bu durum çocuk hastaların üstün yararını korumada güçlükler ortaya çıkarmıştır. İsrail'in yaralılarından ve cesetlerden organ çaldığı açıklamaları göz önüne alındığında (30,31), kayıp çocukların sayılarının artması çok daha endişe verici bir hal almaktadır. Çocukların her koşulda, her türlü kötülükten korunması gerekmektedir.

2022 yılında dünyada her sekiz kişiden biri obezite ile yaşarken (32), Gazze'de çocuklar hayvan yemi- ni öğütüp beslenmeye mecbur bırakılmışlardır (33). Dünyada gereksiz su tüketimi artarken Gazze'de çocuklar sağlıklı içme suyuna erişememişlerdir (34). Dahası Gazze'de çocuklar tüm dünyanın gözü önünde açlıktan ölmüşler ve de ölmeye devam etmektedirler

(35). Tüm bunlara rağmen İsrail Savunma Bakanı “insansı hayvanlarla” savaştıklarını, yiyecek, elektrik ve yakıt sağlamayacaklarını açıkça ifade etmiştir (36). İsrail insanlık onuruna zarar vermiş, insani ve etik değerleri ayaklar altına almış ve bunu gizlemek ihtiyacı bile duymamıştır. Tüm bunlar ile İsrail sivililerin, kadınların, çocukların, hastaların hayatlarını hiçe sayarak zarar görmelerine neden olmuştur.

Rusya-Ukrayna savaşında, Rusya'nın kontrolsüz güç kullanımına tepki olarak Rusya'ya ambargo uygulayan Batı ülkeleri İsrail'in Filistinlilere karşı uyguladığı insan hakları ihlallerine karşı tepkisiz kalmış, hatta kendi kamuoylarında ortaya çıkan Filistin yanlı sesleri bastırmaya çalışmışlardır (37). Bu durum Batı ülkelerinin insan haklarını gözetmekte çifte standart uyguladığını ve BM'nin insanlık onurunu korumadaki yetersizliğini ortaya çıkarmıştır.

BM, Gazze'deki çatışmaların sona erdirilmesinde, tıbbi yardımların Gazze'ye ulaştırılmasında, temel hakların korunmasında ve ihlallerin engellenmesinde aktif ve sonuç alıcı bir rol alamamıştır (38). Çatışma bölgesinde sivililerin ve hastaların sağlık hakkına erişimini sağlamak konusunda yetersiz kalmıştır. Kendi sağlık personellerini dahi koruyamamış, yalnızca istatistikler veren bir kuruma dönüşmüştür. BM Uluslararası Adalet Divanında başlayan yargılamalar sonucu ortaya çıkan karara göre İsrail, neredeyse uluslararası hukukla alay edercesine durdurması gereken askeri operasyonlarını artırarak devam ettirmiştir. Bununla da yetinmeyerek BM Genel Sekreteri Guterres'i istenmeyen adam ilan ederek ülkeye girişini yasaklamıştır (39,40). Bu gibi durumlar İsrail'in Uluslararası Hukuk ve ilgili kurumları ciddiye almadığını açıkça göstermiştir. İsrail'in saldırı ve işgal girişiminin ise günümüzde Gazze ile sınırlı kalmayıp, Lübnan ve Suriye'ye de yayılıyor olması durumun ciddiyetini artırmıştır. Tüm bu yaşananlar insanların uluslararası hukuka olan inancını derinden sarsmıştır. İnsan hakları konusunda kavramsal birçok çalışma bulunmasına rağmen denetim mekanizmasının yetersizliği ortaya çıkmıştır (41). Gazze'deki bu insan hakları ihlalleri, dünya genelinde ayırım gözetmeksizin insan onurunu korumak için tesis edilmiş tüm anlaşma ve sözleşmelerin tekrar sorgulanmasını gündeme getirmiştir.

SONUÇ

7 Ekim 2023 tarihinde Gazze'de başlayan silahlı çatışma, Gazze'de zaten zorluklarla devam eden sağlık hizmeti sunumunu daha da kötüleştirmiştir. Çatışma sırasında İsrail tarafından neredeyse tüm Uluslararası Sözleşmeler ihlal edilmiştir. İsrail tarafından kontrolsüz güç kullanılarak sağlık tesisleri, ambulanslar, sağlık çalışanları, sivililer ve yaralılar hedef alınmıştır. Uluslararası düzeyde kabul görmüş mesleki etik kodları, hekimler tarafından uygulanamaz hale gelmiştir. Sivililerin yaşam hakkı gözetilmemiş, insanlık onuru ayaklar altına alınmış ve biyoetiğin temel prensipleri işlemeze hale getirilmiştir. Özellikle adalet ilkesi ihlal edilmiş, her koşulda korunması gereken sağlık hakkı ve sağlık hizmetlerine erişim hakkı korunamamıştır. BM sivililerin, sağlık çalışanlarının ve yaralıların temel haklarını korumada yetersiz kalmıştır. Tüm bu durumlar uluslararası hukuka olan güveni derinden sarsmıştır. İlgili uluslararası kurum ve kuruluşlar bir an önce daha somut ve yapıcı adımlar atmalıdır. Bu bağlamda Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından verilen (insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları nedeniyle İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ve eski Savunma Bakanı Yoav Gallant hakkında 21 Kasım 2024 tarihli yakalama emri vb.) kararlar uluslararası toplum tarafından ciddiyetle uygulamaya koyulmalıdır.

Çıkar çatışması ve finansman bildirimini

Yazarlar bildirecek bir çıkar çatışmaları olmadığını beyan eder. Yazarlar bu çalışma için hiçbir finansal destek almadıklarını da beyan eder.

KAYNAKÇA

1. Internet Encyclopedia of Philosophy. Bioethics. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://iep.utm.edu/bioethics/>.
2. Metin S. (2019), Biyo-tıp etiği ve hukuk. İstanbul: Beşikçizade Tıp ve İnsani Bilimler Merkezi.
3. Beauchamp TL, Childress JF. (2017), Biyomedikal etik prensipleri. İstanbul: Beşikçizade Tıp ve İnsani Bilimler Merkezi.
4. Arslan KO. “Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı”. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 2015;19(1-2);35-9.
5. World Health Organization (WHO). (1946). Consti-

- tution of the World Health Organization. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://apps.who.int/gb/bd/pdf/bd47/en/constitution-en.pdf>.
6. Birleşmiş Milletler. (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.
 7. Birleşmiş Milletler. (1949). Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Personels in Time of War. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2075/volume-75-I-973-English.pdf>.
 8. Birleşmiş Milletler. (1949). Cenevre Sözleşmesi. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=485.
 9. Demiralp O. Uluslararası İnsancıl Hukuk: Kökenleri Ve Gelişimi. Uluslararası Suçlar ve Tarih. 2021;22: 21-8.
 10. Birleşmiş Milletler. (1966). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCo-vEcSocCulRights.pdf>.
 11. World Medical Association. (1949). WMA International Code of Medical Ethics. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.wma.net/policies-post/wma-international-code-of-medical-ethics/>.
 12. World Medical Association. (1956). WMA Declaration on the Protection and Integrity of Medical Personnel in Armed Conflicts and Other Situations of Violence. Erişim tarihi: 26.10.2024. <https://www.wma.net/policies-post/wma-regulations-in-times-of-armed-conflict-and-other-situations-of-violence/>.
 13. World Health Organization (WHO). Gaza Hostilities 2023 / 2024 - Emergency Situation Reports. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.emro.who.int/opt/information-resources/emergency-situation-reports.html>.
 14. World Health Organization (WHO). (2024). Hostilities in the occupied Palestinian territory (oPt) Public Health Situation Analysis (PHSA). Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/public-health-situation-analysis-phsa-hostilities-occupied-palestinian-territory-opt-23-september-2024>.
 15. World Health Organization (WHO). (2024). oPt Emergency Situation Update issue 46. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: https://www.emro.who.int/images/stories/Sitrep_46b.pdf.
 16. The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). (2024) Reported impact snapshot | Gaza Strip (22 October 2024) Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.ochaopt.org/content/reported-impact-snapshot-gaza-strip-22-october-2024>.
 17. Health Cluster, World Health Organization. (2024). Unified Health Dashboard Version 2.0. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiODAxNTYzMDYtMjQ3YS00OTMzLTkxMWQOTU1NWEMzE5NTMwIiwidCI6ImY2MTBjMGI3LWJkMjQ0NGIzOS04MTBjLTNkYzI4MGFmYjU5MCI6ImMiOj9>.
 18. World Health Organization. (2024). oPt Emergency Situation Update Issue 45. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: https://www.emro.who.int/images/stories/Sitrep_45b-_correction.pdf?ua=1.
 19. World Health Organization. (2024) oPt Emergency Situation Update Issue 21. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: https://www.emro.who.int/images/stories/Sitrep_-_issue_21B.pdf?ua=1.
 20. World Health Organization. (2024). oPt Emergency Situation Update Issue 37. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: https://www.emro.who.int/images/stories/Sitrep_-_issue_37b.pdf?ua=1.
 21. World Health Organization. (2024). oPt Emergency Situation Update Issue 41. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: https://www.emro.who.int/images/stories/Sitrep_-_issue_41b.pdf?ua=1.
 22. World Health Organization.(2024). WHO analysis highlights vast unmet rehabilitation needs in Gaza. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.who.int/news/item/12-09-2024-who-analysis-highlights-vast-unmet-rehabilitation-needs-in-gaza>.
 23. Kınık K, Dağ N, Çalışkan C, Doğan M. Assault on healthcare in conflict: A critical examination of attacks on medical facilities and personnel in occupied Palestinian territories and Gaza post-October 7 under the lens of international law. Anadolu Klin. 2024;29(1):1-6.
 24. TRT Haber. (2023). Gazzeli doktorlar “Burada kalacağız” ezgisiyle haykırdı. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/videoalar/gazzeli-doktorlar-burada-kalacagiz-ezgisiyle-haykirdi-69782.html>.
 25. BBC News. (2024). Gazze’de doktorlar, yaralıları anestezişiz ameliyat ediyor: “Saatlerce çığlık atmalarına göz yummak zorundayız”. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c72gy15zpn5o>.
 26. Korkmaz P, Mistanoglu-Ozatag D, Pasali-Kilit T, Toka O, Onbasi K. Knowledge and attitudes of patients about

- the rational use of antibiotics. *Infect Dis Clin Microbiol.* 2024;6(1):11-21.
27. World Health Organization. (2023). oPt Emergency Situation Report Issue 11. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: https://www.emro.who.int/images/stories/palestine/WHO_Sitrep_11.pdf.
 28. UNICEF. (2024). Dünyaya gözlerini cehennemde açmak. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/d%C3%BCnyaya-g%C3%B6zlerini-cehennemde-a%C3%A7mak>.
 29. Brownridge P. The nature and consequences of childbirth pain. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol.* 1995;59 Suppl:9-15.
 30. Euro News. (2023). Euro-Med İnsan Hakları İzleme Örgütü: İsrail Gazze'de ölü bedenlerden "organ çalıyor". Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2023/11/28/euro-med-insan-haklari-izleme-orgutu-israil-gazze-olu-bedenlerden-organ-caliyor>.
 31. Anadolu Ajansı. (2023). İsrail'in Filistinlilerin naaşlarından organ çaldığı yönündeki iddialar Gazzelileri endişelendiriyor. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-filistinlilerin-naaslarindan-organ-caldigi-yonundeki-iddialar-gazzelileri-endiselendiriyor/3096107>.
 32. World Health Organization. (2024). Obesity and overweight. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight>.
 33. Anadolu Ajansı. (2024). Açlıkla mücadele eden Gazze'nin kuzeyindeki Filistinliler, hayatta kalmak için "hayvan yemi" tüketiyor. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/aclikla-mucadele-eden-gazzenin-kuzeyindeki-filistinliler-hayatta-kalmak-icin-hayvan-yemi-tuketiyor/3122095>.
 34. Tuna F. İsrail'in Filistin Topraklarını İşgali: Gazzelilerin Su Hakkının İhlal Edilmesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi. OA. 2024(Özel Sayı 2 (Gazze):282-308.
 35. Anadolu Ajansı. (2024). İsrail saldırıları altındaki Gazze'de bir çocuk daha "açlıktan" öldü. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-saldirilari-altindaki-gazze-de-bir-cocuk-daha-acliktan-oldu/3269292#:~:text=%22Gazze'de%20y%C3%BCzde%20100%20a%C3%A7%C4%B1k%20var%22&text=Gazze'deki%20h%C3%BCk%C3%BCmetin%20Medya%20Ofisi,%C3%B6l%C3%BCmler%20kar%C5%9F%C4%B1%20kar%C5%9F%C4%B1ya%20oldu%C4%9Funu%20duyurmu%C5%9Ftu>.
 36. Anadolu Ajansı. (2023). İsrail Savunma Bakanı Gallant: Gazze tamamen ablukaya alınacak. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-savunma-bakani-gallant-gazze-tamamen-ablukaya-alinacak/3012491>.
 37. European Council Council of the European Union. (2024). EU sanctions against Russia explained. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/sanctions-against-russia-explained/#sanctions>.
 38. Canbey M. İsrail – Filistin Savaşı'nda Uluslararası Kuruluşların Göstermiş Olduğu Diplomasi Performansının İncelenmesi: BM Örneği. OA. 2024(Özel Sayı 2 (Gazze):132-6.
 39. The Times of Israel. (2024). FM Katz bars UN chief Guterres from Israel for failing to condemn Iran over missile attack. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://www.timesofisrael.com/fm-katz-bars-un-chief-guterres-from-israel-for-failing-to-condemn-iran-over-missile-attack/>.
 40. Euro News. (2024). BM Uluslararası Adalet Divanı'ndan İsrail kararı: Refah'taki askeri operasyonları derhal durdur. Erişim tarihi: 26.10.2024. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2024/05/24/bm-uluslararasi-adalet-divanindan-israil-karari-refahtaki-askeri-operasyonlari-derhal-durdur>.
 41. Güzel İH. 7 Ekim Sonrası Gerçekleşen İnsan Hakları İhlalleri Üzerine Bir İnceleme. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 2024;13(2):661-81.